

To številko
posvečamo
60-letnici
prvega kongresa
komunistične
partije Jugoslavije

NAJINO PRVO SREČANJE

Daljš časa sem stanoval v Mostah, dokler me policija ni začela huje preganjati in sem moral iti v ilegalo. Leta 1936 sem stanoval najprej v Predovičevi ulici, potlej nekaj časa na Kodeljevem, pa spet v Mostah Ob železnici št. 1 in končno v Ciglerjevi (sedaj Partizanski) ulici. In nekako oktobra leta 1936 se je pri meni v hiši v Ciglerjevi ulici oglasil tovariš Tito (takrat se je imenoval Valter). Pripeljala ga je Zihlerova mama. Moja žena ga ni poznala. Ko je videla, da ga je pripeljala Zihlerova mama, si je takoj mislila, da je kak funkcionar naše Partije iz inozemstva. Žena je bila vajena, da so k meni hodili razni funkcionarji iz inozemstva. Tovariš Tito jo je vprašal, kje sem in odgovorila mu je, da sem na sindikatu. Prosil jo je, naj gre takoj pome, ker da se mu mudi in naj vzame katerokoli prevozno sredstvo. Žena ga je povabila v drugo sobo, da ga ne bi nihče videl, če bi medtem kdo prišel k nam. Hitro je vzela kolo in se odpeljala pome. Medtem pa sem se že vračal domov, ker sem imel zvečer še neki ilegalni sestanek. Z ženo sva se srečala med potjo. Povedala mi je, da je nekdo prišel k nam in da mora nujno govoriti z menoj. Takoj sem si mislil, da je ali kdo naših ali pa je kak policijski agent, ker so me večkrat obiskali na domu in delali hišne preiskave. Ženo sem vprašal, če ga pozna in ali je že bil kdaj pri nas, pa mi je odgovorila, da ga ne pozna.

Ko sem prišel domov in šel v sobo, v kateri me je čakal, sem ga malo nezaupljivo pogledal. Po pozdravu pa sva se začela pogovarjati in takoj sem uvidel, da me pozna, a ne osebno in da dobro pozna razmere v delavskem razredu Slovenije. Takoj sem videl, da je to naš človek.

Tovariš Tito mi je povedal, da ga je k meni poslal Edvard Kardelj, ki je bil takrat profesor na politični šoli v Moskvi (Tito je takrat prišel iz Moskve). Ob tej priložnosti mi je tovariš Tito tudi povedal, da se bo CK preselil v Jugoslavijo in da sem bil v Moskvi izbran v CK Komunistične partije Jugoslavije. Nato je stekel najin pogovor o delu in nalogah Partije in sindikatov. Tovarišu Titu sem razložil, kaj in kako delamo, kakšen je položaj pri nas in kakšne namere imamo za naprej. Tovariš Tito je vsako stvar kritično presodil, a bil v glavnem zadovoljen s položajem. Dal mi je dobre napotke in naloge v duhu IV. partijske konference, ki je ugotovila, da je akcijska enotnost delavskega razreda nujno potrebna, ker se razredni boj zaostrojuje. Ustanavljati moramo akcijske, strokovne, iniciativne in druge odbore akcijske enotnosti. V teh odborih naj bodo poleg komunistov tudi pristaši revolucionarnih sindikalnih organizacij. Komunisti morajo stavke pripravljati, jih voditi in s svojim zgledom in delom zagotoviti revolucionarno smer in uspeh boja. Za

Franc Leskošek leta 1938

pomoč stavkajočim se je treba povezati tudi s kmeti, obrtniki, trgovci in inteligenco.

To so bili napotki tovariša Tita, ki so nam zelo koristili pri nadaljnjem delu in boju za delavski razred in jačanje Komunistične partije. Govorila sva tudi o Španiji in španski revoluciji. Tovariš Tito mi je izročil več dolarjev za mobiliziranje španskih borcev. Dogovorila sva se tudi za sestanek na Lisci, na katerega naj bi prišlo več tovarišev. Ker pa se je tovariš Tito zdržal v Zagrebu in ni prišel na Lisco do dogovorjenega časa, smo odšli. Že čez nekaj dni je prišel tovariš Tito spet k meni in se hudoval, zakaj ga nismo počakali. Dogovorila sva se za drugi sestanek v Podsredi pri njegovi teti.

Tako je bilo najino prvo srečanje.

FRANC LESKOŠEK-LUKA

Edvard Kardelj v naši občini

Moj oče mi je večkrat pripovedoval o tovarišu Edvardu Kardelju. Prvi njegovi stiki z našo občino in tukajšnjimi člani komunistične partije pa segajo v leto 1937, ko se je prek Pariza, vrnil iz Sovjetske zveze in sta z Ivanom Mačkom vzpostavila stike z našimi Španci. V Parizu sta se srečala s Stanetom Bobnarjem, ko je odhajal v Španijo. Pri njem sta se zanimala tudi za razmere v občini. Edvard Kardelj se je nato vrnil v Ljubljano, kasneje tudi Ivan Maček.

Konec leta 1937 smo Edvarda Kardelja večkrat srečali v Zadobrovi — se spominjam očetove pripovedi. Tedaj da je sodeloval pri pogovorih s komunisti tega območja in iz Saturnusa, prišlo pa je tudi do več sestankov s komunisti iz drugih delov Slovenije.

Dalj časa se je v tem času zadrževal in bival na stanovanju Angele Ocepke v Zadobrovi, v »Pečarjevi hiši«.

Takrat so potekale intenzivne priprave za kongres na Čebinah. S Pepco sta se na Čebine odpeljala s kolesi. Roza Maček se spominja, da je po povratku povedal: »Ta sestanek je bil najpomembnejši za komuniste, za partijo, za njeno politiko in njen nadaljnji razvoj!« Po izpustu iz zapora sredi leta 1938 se je vrnil v Zadobrovo in se naselil v hiši pri Poldetu Mačku. Pred naselitvijo je bilo treba sobo še dograditi in opremiti. Pri teh delih sta sodelovala tako Edvard Kardelj kot Pepca. Ker ni bilo denarja, so namreč hišo urejali postopoma kar v svoji režiji.

Skupno revolucionarno delo je l. 1939 združilo Edvarda in Pepco v nerazdružljivo zakonsko zvezo.

Pri Mačkovih je Kardelj živel skromno, delovno. Vedno je bral ali pisal ali se pogovarjal s komunisti, ki so prihajali posamično ali v skupinah. Tu je končaval svoje delo Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Pisal je vse dneve in mnogo tudi ponoči, tako da so radovedni sosede pogosto spraševali, kaj da Edo dela vse noči, ker je vedno gorela luč, slišali pa so tudi udarce pisalnega stroja. Ko je bilo delo končano in natisnjeno, je bilo že tudi zaplenjeno in prepovedano. Več deset izvodov knjige pa smo le uspeli dobiti in skrili smo jih v bunker v hiši. Tako smo napravili tudi z vsemi rokopisi, ki so se ohranili prek 20 let.

Več kot dve tretjini tega gradiva je strohnelo, ostalo pa smo dali v muzej NOB.

Ko je bival pri nas, se je pogosto srečeval s tovariši Kidričem, Tomšičem, Marinikom, Kraigherjem, Šlandrom, Leskoškom in drugimi komunisti. V naši hiši je bilo veliko sestankov vodstva KPS, prihajali pa so tudi komunisti iz drugih delov Jugoslavije in iz drugih držav. Osebo je organiziral baze za ilegalce. V spominu nam je ostal A. Šverma, član češke partije in član kominterne, sedaj že pokojni narodni heroj Češke; Edvard Kardelj ga je pripeljal v Zadobrovo. Stanoval je nekaj mesecev pri Francki Dimnik, nato pa se je vrnil v Sovjetsko zvezo. Šverma je sodeloval na drugi konferenci KPS leta 1939 v Joštovem mlinu.

V tem času je bil Edvard Kardelj v stikih s Prežihovim Vorancem, ki se je tedaj skrival v Bostečnikovem mlinu v Sneberjah. Osebo sem prenašal neke Prežihove rokopise in verjetno je tedaj nastajal roman Jamnica.

Več stikov je imel Edvard Kardelj z nekaterimi člani italijanske partije.

Na našem območju se je tovariš Kardelj posvetil tudi delu komunistov v naši občini. Poznali so ga skoraj vsi člani predvojne partije in SKOJA s tega terena. Sodeloval je na predavanjih delavskega kulturnega društva Vzajemnost v Slapah, kjer so se zbirali mladina, skojevci in člani partije ter njihovi simpatizerji. Večkrat je vodil pogovore tudi z vodjem krščanskih socialistov Ivanom Pangeršičem, delavci iz vevške papirnice in člani Sokola, ki so imeli v Polju in okolici zelo številno članstvo. Sodeloval je tudi z organizatorju in vodstvom Društva kmečkih fantov in deklet, ki so bili člani partije. Prav gotovo je tovariš Kardelj veliko prispeval k temu, da se je partija povezala in vodila politiko sodelovanja z najširšimi delovnimi množicami. Zato je bilo mnogo štrajkov in akcij organiziranih ob najširšem sodelovanju delavcev, ne glede na strankarsko ali versko pripadnost. Ilegalna partijska organizacija se je posluževala celotnega sistema legalnih in pollegalnih organizacijskih in borbenih oblik, prek katerih se je povezovala s širokimi ljudskimi množicami.

To se je odrazilo tudi leta 1941, ko so se

Polde Maček-Poldač (foto: D. Gerlica)

v Osvobodilno fronto vključili tako krščanski socialisti kot Sokoli, razen majhne skupine klerofašistov — kasnejših klavcev na Urhu in v drugih krajih Slovenije.

Tovariš Kardelj je bil tudi pobudnik za organiziranje SKOJA, kar se je vsekakor odražalo tudi v številčnosti skojevcev v naši občini.

Vodstvo klerofašistov v Polju pod idejnim vodstvom ljubljanske škofije in zagriženega narodnega izdajalca Škrbca, bivšega kranjskega dekana, je budno spremljalo delovanje tovariša Edvarda Kardelja na tem območju. V spominih, ki so jih le-ti napisali po vojni leta 1952 v emigraciji, je zanimiv članek naslednje vsebine:

»Edvard Kardelj se je naselil v občini Polje v vasi Zadobrova..., dober poznavalec občine je takrat Kardelja ocenil: Ta človek je sumljiv. Jaz sem prepričan, da je edino njegovo delo organiziranje rdečih. Pod njegovim vodstvom se je razvila živahna komunistična propaganda po vsej Sloveniji, posebno pa v občini Polje.«

Ob zaostrovanju mednarodnega položaja leta 1940 so takratni oblastniki začeli še bolj preganjati komuniste. Ker so policijski agenti Kardelja zasledovali, se je že v začetku leta 1940 umaknil v ilegalo — sprva na Ježico, kasneje v Zagreb.

Po osvoboditvi je tovariš Kardelj zelo rad prihajal v našo občino, kjer je imel vse polno prijateljev izpred vojne in iz let našega narodnoosvobodilnega boja. Vedno se je zanimal za življenje in delo ter za razvoj občine, katere prispevek med NOB je visoko cenil. To je napisal tudi ob prvi razstavi narodnoosvobodilnega boja tedanje občine Polje v knjigo vtisov: »Malokatera občina je dala tako velik doprinos v narodnoosvobodilnem boju in toliko žrtev za našo skupno stvar, kot občina Polje.«

Tudi v zadnjih dneh svojega življenja se je zanimal za naše delo in razvoj, sprejemal je delegacije iz občine, iz naših tovarn... Tudi ob zadnjem pogovoru z njim 30. januarja letos je obujal spomine na predvojno delo v občini, na dogodke iz NOB, se zanimal, kaj delajo in kako živijo naši borci. In tudi ta, zadnji pogovor z njim je bil prijeten, kot vedno, ko smo se srečali. Le njegov glas je bil mehak, tih in spremenjen.

POLDE MAČEK-POLDAČ

Edvard Kardelj pred štirimi leti na tovariškem srečanju ob proslavi občinskega praznika

Višek in konec Zveze svobod

V začetku leta 1935 se je v podružnicah Svobode na območju današnje občine Moste-Polje začela močna agitacija za udeležbo na zletu Svobod v Celju. Priprave za zlet sta vodila rajonska komiteja KP v Polju in Zadvoru. Zleta se je udeležilo nekaj sto ljudi, ki so na postajo prinesli rdeče zastave in transparente. Za tedanjo občino Polje je bila to dotlej največja manifestacija delavstva.

O delu zveze Svobod v Sloveniji leta 1935 piše v svojih spominih Ivan Maček-Matiija:

Jeseni 1934. leta je bilo sklenjeno v centrali zveze delavsko-kulturnih društev Svoboda, da se naslednje leto izvede zlet Svobod v Celju. Za to odločitev sem vedel, ker sem bil še vedno član Svobode in sem imel povsod dostop, čeprav so me socialdemokrati postrani gledali, ker so dobro vedeli, s katere strani prihajam. O sklepu, da bo v Celju zlet Svobod, sem obvestil CK KPJ in preglagal, da se partija ob tem v polni meri angažira in prevzame pobudo v svoje roke, ne samo v idejnem, marveč tudi v organizacijskem smislu. Skratka, komunisti naj bi prevzeli odgovornost za uspeh zleta v Celju. CK se je s predlogom strinjal, nam poslal navodila, meni pa naložil nalogo, da skrbim za potek akcije. Stvar sem vzel zelo resno in sem imel ogromno sestankov in pogovorov s komunisti, ki naj bi se aktivno vključili v priprave. Leskošku, ki je bil takrat predsednik strokovnega odbora, sem predlagal, da bi na zletu govoril. Pristal je. Sklicali smo tudi predstavnike rajonskih komitejev KP iz tistih območij, kjer so obstajale podružnice Svobod. Sestali smo se v Tomačevem v neki gostilni. Dogovorjali smo se o tem, kako je treba prevzeti pobudo v naše roke, kako stvar organizirati, ker bi jo sicer socialdemokrati izpeljali čisto po svoje. Ti so namreč med pripravami kmalu začutili, da jim stvari uhajajo iz rok in da je njihov načrt že potisnjen na stranski tir. Postal sem jim trn v peti, očitali so mi, da se v stvar meša »nekdo drug« in so pri tem mislili partijo. Naravnost tega niso upali povedati, še manj jim je prišlo na misel, da bi na to opozorili policijo; mnogo jim je namreč bilo do tega, da se zlet izvede, da bi tako preverili svoje moči.

Med pripravami na zlet Svobod sem bil — ker sem se pripravljaj na odhod v partijsko šolo v Moskvo — že razrešen dolžnosti sekretarja pokrajinskega komiteja, kot njegov član pa sem še naprej aktivno delal. To je bilo obdobje, ko so slabe delovne in težke življenjske razmere delavstva, pa tudi kmečkega prebivalstva same po sebi podpirale politično akcijo komunistov. Ljudje so bili siti diktature, policijskega režima, nizkih mezd, težkega boja za vsakdanji kruh. V njih je že dolgo vrelo. In na celjskem zletu je bilo, kot da je eksplodiral kotel, ki je bil preveč nabit s paro. Zjutraj na dan zleta smo se vodeči komunisti iz raznih krajev še enkrat zbrali in se dogovorili, kako naj zlet poteka. Medtem so se proti zbirališču že pomikale dolge kolone udeležencev in čutili je bilo njihovo razpoloženje, saj so že takrat vzklikali bojna gesla.

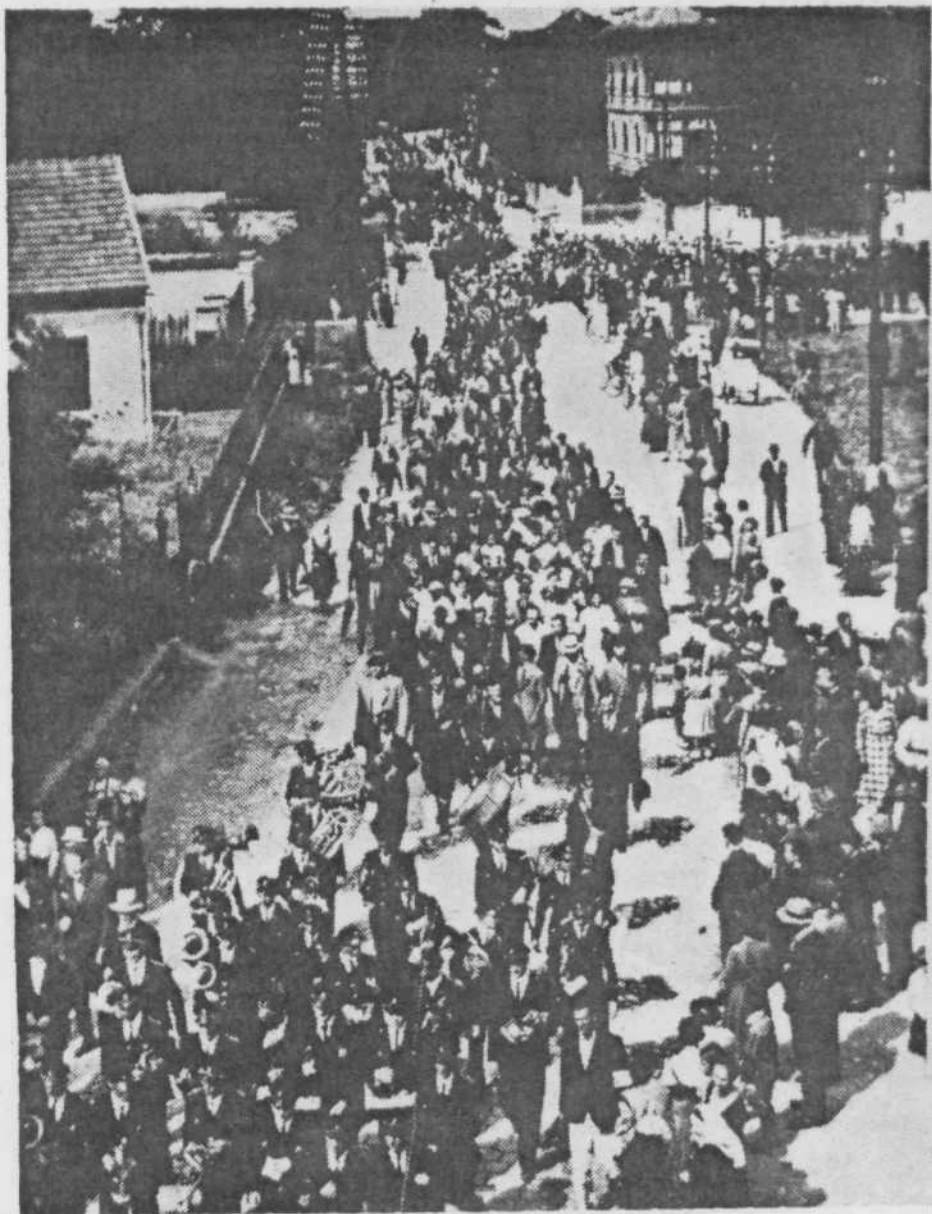
Celjski zlet je bil zame v mojem partijskem delu eno najimpresivnejših doživetij. Zadovoljstvo mi je sicer na začetku Leskoškovega govora malce skalila skupina Zagrebčanov iz tamkajšnjega društva prijateljev narave. Ti so namreč mislili — med

njimi so bili partiji, skojevci in simpatizerji partije — da govori predstavnik socialdemokratov, pa so ga hoteli onemogočiti z medklici Dol z njim! in podobno. Bil sem v njihovi neposredni bližini in sem jih skušal miriti. Z veliko težavo sem jim končno dopovedal, da je Luka naš človek in naj vendar utihnejo.

Sicer pa je bilo razpoloženje med zborovalci enkratno, neponovljivo. Njihovo bojno razpoloženje je naraščalo iz trenutka v trenutek. Temu primerno se je stopnjevala tudi ostrina gesel, ki so jih vzklikali. Leskovšek jih je moral že med govorom sam miriti v strahu, da bo policija intervenirala in preprečila nadaljnji potek zleta.

Ivan Maček-Matiija

Zlet Svobod 7. julija 1935 v Celju

Še preden smo se po zborovanju uredili v povorko, smo se komunisti domenili za gesla, ki jih bomo vzklicali. Toda, kaj se je zgodilo? Nismo mi vodili množice, ampak je množica potegnila za seboj komuniste. Naša pripravljena, taktično izbrana gesla so se zgubila. Živel socializem, živela Sovjetska zveza, je odmevalo po celjskih ulicah. Pred orožniško postajo, mimo katere se je valila reka zborovalcev, je stala postrojena orožniška četa. Tu se je utrgal plaz. Ljudje so začeli zmerjati orožnike, pljuvati nanje in vpiti gesla, ki so bila še hujša od prejšnjih, vse do Dol z monarhijo in krvavim režimom! Orožniki so ob vsem

tem stali mirno s svojim oficirjem vred. Takrat sem doumel, kaj pomeni moč množice; tudi izraz psihologija množice mi odtlej ni bil več tuj. Sam sem se čutil na eni strani še kako odgovornega za potek tega zborovanja in sem prav dobro vedel, da tako razpoloženje kaj lahko izzove protikrepe oblasti, posredovanje celo z vojsko, kar bi lahko povzročilo na ulicah pravi pokol; po drugi strani pa se je moje presenečenje nad razpoloženjem zborujočih prelilo v pravo tuzi zvičenje. Takega nastopa delavstva tudi komunisti, kljub vsem svojim vloženim prizadevanjem, sami nismo pričakovali. To je bila silna sprostitev dolgo

zadrževanega nerazpoloženja, ki je nekaj sto komunistov, kolikor nas je verjetno bilo na zborovanju, niti ne bi moglo utirati.

No, zborovanje se je ne samo dobro, ampak tudi srečno končalo. Kasneje smo namreč zvedeli, da so mestni očetje klicali na pomoč vojsko, a niso mogli preprečiti takratnemu komandantu celjskega garnizona, da bi šel v akcijo. Vojaščine je bilo takrat v Celju kar precej, saj sta bili zasedeni dve kasami. Orožniki pa so se očitno imeli za prešibke, da bi nastopili proti desetstisočglavi množici.

IVAN MAČEK-MATIJA

Konec decembra leta 1928 v Nakrstovi hiši

Pokrajinska konferenca KP za Slovenijo

Pred petdesetimi leti se je na območju proletarskih Most, v komaj dograjeni hišici Jožeta Nakrsta, delavca Tovarne kleja, zbrala pokrajinska konferenca komunistične partije za Slovenijo. Nanjo so prišli izvoljeni delegati iz strankinih organizacij Ljubljane in ljubljanske okolice, Maribora in njegovega okrožja Trbovelj, Zagorja in Hrastnika, z Jesenic in njihovega okrožja, iz Trzica, Velenja, Raven na Koroškem in še nekaterih krajev. Zastopan je bil tudi pokrajinski komite, ki je poročal o svoji dejavnosti.

To je bila v enem letu, v letu 1928, že četrta ilegalna pokrajinska konferenca slovenskih komunistov, kar priča o intenzivnem notranjem življenju naše partije. Takratne konference so imele značaj kongresov.

Razmere v Jugoslaviji so bile silno napete. Politična kriza, ki je pretresala staro Jugoslavijo skorajdo od vsega začetka, se je močno zaostri-la. Nadvlado v državi si je namreč zagotovila srbska gospoda, srbska buržoazija, ki je zavzela ključne položaje v državnem aparatu, zlasti v vojski, financah, zunanji trgovini in diplomaciji. Proti takemu stanju so se upirali hrvaški in slovenski meščanski krogi ter skupine iz zatiranih pokrajin Makedonije, Bosne. Zlasti se je razmahnila opozicijska dejavnost hrvaških strank v parlamentu in zunaj njega. Prepripi, pretepi, obstrukcije itd. So beograjski parlament docela paralizirali. In julija 1928 je srbski šovinist Puriša Radić v parlamentu streljal na hrvaške poslance, ubil dva, ranil tri, tako da je za ranami umrl tudi Stjepan Radić, vodja hrvaškega nacionalnega gibanja.

V Ljubljani je tedaj slovenska komunistična stranka izdajala legalni tednik Enotnost. Po atentatih v parlamentu je list pisal:

«Eno je gotovo: strelj v beograjski skupščini so razbili zadnje tradicije meščanskega parlamentarizma v Jugoslaviji, ki že tako niso bile velike, in zadnje ostanke meščanske demokracije. Jugoslovanski parlament je bil — in sedaj je odprta pot vojaški diktaturi... Strelj v skupščini so torej ogromen skok k odkriti diktaturi.»

To predvidevanje se je uresničilo. Čez pol leta, dne 6. jan. 1929, je kralj Aleksander razpustil parlament, razveljavil ustavo, prepovedal stranke in naznačil novo vladno z generalom Živkovičem na čelu. Prišlo je do vojaškofašistične diktature.

Mimogrede rečeno, kralj Aleksander, ki je imel roko zraven pri streljanju v beograjski skupščini, je čez šest let padel od krogle atentatorja v francoskem mestu Marseille. Zares je obveljalo staro opozorilo: Kdor meč vihli, od meča pade.

Strankin tednik Enotnost pa je v istem članku pisal še tole:

«Pri vsem tem ne smemo pozabiti, da je Jugoslavija mnogonarodna država. Dogodki v beograjski skupščini so nacionalna vprašanja silno poostriili. Vsi hrvaški politiki brez izjeme naglašajo danes potrebo lastne države, ki so si jo znali obvarovati skozi tisoč let... Vprašanje

federacije je s temi strelji stopilo na dnevni red... slovenski delavec in kmet sta in ostaneta v dnu svojega srca federalista in bosta odslej vedno glasneje zahtevala svojo lastno državo v zvezi z drugimi narodi.»

Kakor vidimo, je partija ob tem prelomnem dogodku ponovno poudarila nacionalni program slovenskega naroda.

Ostalo ni samo pri izjavah. V Zagrebu je prišlo do generalnega štrajka, do skupnega nastopa komunističnega delavstva in radičevcev, do uličnih barikadnih bojev. Kdor je gledal film, ki prikazuje te dogodke, film, ki je dobil ime po »bonbaškem procesu« proti Josipu Brozu, si je lahko predstavil, kako hud množičen odpor je sprožilo nasilje v Beogradu.

Glede na naraščanje državne krize, na rastoči odpor med ljudstvom so pred komunistično partijo vstajale velike in odgovorne naloge, da v tem ljudskem gibanju doseže vodilno vlogo. Partija pa takrat ni bila povsod kos tej nalogi. Če je dosegla velik uspeh v Zagrebu, ni tega mogla pokazati v Beogradu, v središču in oporišču srbske nadvlade.

Zato so bile leta 1928 vse skrbi komunistov osredotočene v nalogo: okrepiti svoje vrste, razširiti akcije med množicami.

Na ti nalogi je pozivalo tudi odprto pismo komunistične internacionale, ki ga je maja 1928 naslovlilo članstvu KPJ.

Odprto pismo so obravnavali zelo široko na vseh strankinih sestankih in sejah, v celicah in komitejih. Želo je odobravanje.

Odobravanje je doživelo tudi na IV. kongresu KPJ oktobra 1928 v Dresdenu.

Ta IV. kongres je sprejel celo vrsto sklepov v obliki resolucij, ki so se vse ohranile in so bile objavljene že pred 30 leti. Sprejeta so bila stališča o vseh perečih in poglobljenih problemih. Med njimi srečujemo stališča, ki so se izkazala za ponesrečena in nepravilna. Pretežna večina sklepov pa je prestala zgodovinsko preizkušnjo kot utemeljena, realna in perspektivna.

Naj izmed številnih presoj, ocen in nalog navedem le predvidevanje o možnem razvoju v prihodnosti. Takole beremo v resoluciji:

«V Jugoslaviji, ki zajema vrsto zatiranih narodov in narodnih manjšin, bo imela pomembno vlogo nacionalnorevolucionarna vojna... Zato mora partija podpirati osvobodilna gibanja zatiranih narodov in narodnih manjšin, prevzemati vodstvo njihovega boja proti imperializmu in brez pomislekov zagovarjati njihovo pravico samoodločbe do odcepitve. Zvesta tej politiki se mora partija sama pripraviti in pripraviti narodnostno zatirane množice k organizaciji vstaje proti zatiralski buržoaziji... V pokrajinah, kjer obstaja močno nacionalnorevolucionarno gibanje, mora partija bodisi ob izbruhu vojne (še posebno vojne proti Sovjetski zvezi) ali med vojno samo, ko bodo razmere ugodne, nastopiti z geslom nacionalnorevolucionarne vstaje in ustanavljanja nacionalnorevolucionarnih čet.»

Tako je partija sklepala leta 1928, to je trinajst

Franc Klopčič

let pred letom 1941, ko so narodi Jugoslavije, edini v Evropi, šli v oboroženo vstajo in ustvarjali partizanske čete, narodnoosvobodilno vojsko.

Predvidevanja in priporočila IV. kongresa komunistične partije leta 1928 so našla zgodovinsko potrditev.

Sklepi IV. kongresa v poglavitnem svojem delu razodevajo teorijo in prakso jugoslovanskega komunizma, ki je znal predvideti razvoj, se pripraviti nanj in v boju zanj tudi doseči zmago. Danes imamo socialistično Jugoslavijo! Dežele pa, kjer je stekla zibalka delavskega gibanja, kjer je nastal marksizem, še danes niso izvedle revolucionarne socialistične preobrazbe.

Tu vidimo veličino jugoslovanskega komunizma!

Pokrajinska konferenca slovenske partije konec decembra 1928 se je torej sestala v kriznem položaju jugoslovanske družbe in sredi naporov partije, da učvrsti svoje vrste in se pripravi na prihodnje hude boje. Diskusije na konferenci in sklepi so odsevale naloge, ki so se nujno porajale iz položaja.

Bil sem delegat na tej konferenci. Nekaj dni prej sem bil slekel vojaško uniformo in partijska organizacija v Zagorju me je delegirala v Ljubljano.

V temi decembrskega večera smo iz raznih smeri prihajali v Nakrstovo hišico. Bila je komaj zgrajena, večinoma betonske stene so bile vlažne, od njih je vela sopara, ki smo jo večali še mi delegati, okoli 18-20, stisnjeni v sobici, kjer je ves čas gorela železna pečica, grela nas in sušila stene. Zato smo od časa do časa odpirali

doje vrat, da bi skoznje pritekal svež in hladen zrak.

Hišica je bila na samem, okoli so bile njive in vrtički, steze so jih sekale v raznih smereh. Okno je bilo seveda zastrto, da ne bi luč koga primamila. Zunaj hiše sta konferenco stražila dva tovariša.

Poročilo in razprave so trajale vso noč in ob prvem znaku jutranjega svita smo morali proč. Spominjam se, da smo imeli en sam daljši premor. Takrat je gostitelj Jože Nakrst z ženo postregel s čajem, a Lojze Kusold je iz cekarja izvelkel štruče kruha in kar dolgo, dolgo salamo, ki jo je skrbno narezal.

V diskusiji sta se še posebno spopadala Dragotin Gustinčič in Dušan Kermavner zaradi različnega mnenja o posameznih partijskih akcijah. Centralni komite, ki je imel takrat sedež v Zagrebu — v Beogradu so bile zanj pretežavne razmere! — je zastopal Jaka Žorga, sam slovenski komunist.

Konferenca je izvolila nov pokrajinski komite, danes bi mu rekli centralni komite. Kolikor se spominjam, so bili vanj izbrani: Jaka Žorga, Lojze Kusold, Ivan Zver, Anton Šušteršič, Lazar Nešič — vsi delavci iz proizvodnje, in dva intelektualca: Dragotin Gustinčič in jaz. Od pokrajinskega komiteja SKOJ je prišel v partijski komite študent Maks Strmecki.

Danes smo od vseh udeležencev živi le trije: Franc Messner v Ravnah na Koroškem, Jože Naskrst in jaz.

Kakšna je bila usoda nekaterih udeležencev?

Hjaka Žorga je bil dvakrat obsojen na ječo in je sedel v Sremski Mitrovici, nato v niški kaznilnici, odkoder so ga leta 1942 izpustili, ko je postal kazen. Pri vratih ga je čakal gestapo, ga odpeljal v taborišče na Banjici in ga tam ubil.

Lojze Kusold je bil v partizanih vsa leta NOB. Bil je na primer komisar bolnišnice Krvavice v Iški. Umrl je pred desetimi leti.

Ivan Zver, rojen v Prekmurju, zidar, zelo sposoben in nadarjen član pokrajinskega komiteja, je l. 1930 v ljubljanskem zaporu stlačil slamo s postelje za svojo obleko in se zažgal ter umrl. Med preiskavo se je našel v situaciji, ki ji ni bil kos.

Lazarja Nešiča so izgnali v Subotico in tam ga je madžarski okupator l. 1941 obesil.

Maks Strmecki, ki je prestal sedem let ječe in potem delal v partijskem vodstvu, je odšel v partizane in l. 1942 padel v Straži pri Novem mestu.

Dragotin Gustinčič je bil v emigraciji v Sovjetski zvezi in bil španski bорец. Po vrnitvi v Ljubljano že po osvoboditvi je bil dekan ekonomske fakultete, umrl je leta 1974.

Dušan Kermavner je šel skoz ječo v Sremski Mitrovici, med vojno skoz italijansko internacijo in taborišče Buchenwald. Po vojni se je razvil v enega najbolj plodnih in pomembnih slovenskih zgodovinarjev. Umrl je pred tremi leti.

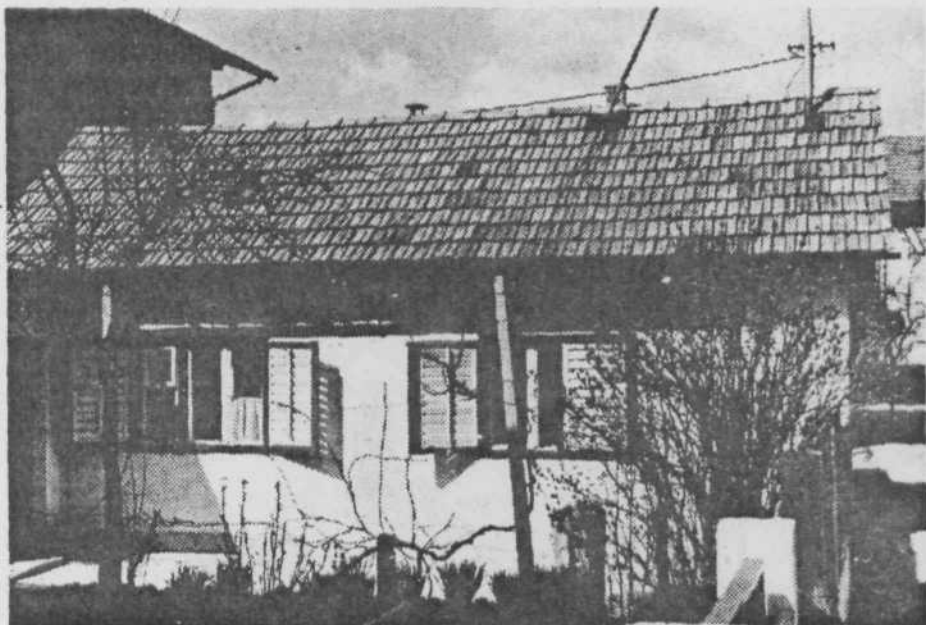
Jože Nakrst še vedno živi v isti hišici, v kateri smo se zbrali pred petdesetimi leti. Težko je

bolan, lani je prestal operacijo na vojaški polikliniki in je sedaj kar bolj doma. Bil je komunist in tak ostal. Med drugim je bil aktivist OF v Tovarni kleja, zaradi česar je prišel v Dachau, kjer je prestal dve leti strahot. Spremlja pa še vedno dosežke naše domovine, saj mu žena vsak dan bere časopise; sam ne more več brati. Ponosen je na naše dosežke in pravi z zadovoljstvom: »Tudi moj delež je tukaj!« Ima sina, ki je član Zveze komunistov. Predčerašnjim me je Jože prosil, da ga opravičim zaradi izostanka z današnje seje. Želi vsem tovarišem kar največ uspeha.

Dovolite, da se tej želji pridružim tudi sam.

FRANC KLOPČIČ

(Govor na svečani seji komiteja OK ZKS Ljubljana Moste-Polje 27. decembra 1978)

Nakratova hiša — sedaj Kodrova ul. št. 27

Konferenca SKOJ nad Zalogom

Iz Španije sem se ilegalno vrnil v domovino leta 1939. Takratna jugoslovanska vlada oziroma njen režim ni imel do španskih prostovoljcev nič kaj prijetnega odnosa. Mnogi naši Španci so se hoteli vrniti v domovino, toda jugoslovanska poslanštvo v Franciji ni hotelo izdati potrebnih potnih listin svojim državljanom — španskim borcem ali pa so na poslanstvu zahtevali od nas izjavo, da se bomo do režima obnašali lojalno in preklicali svojo pripadnost ideji, za katero smo se bojevali v Španiji.

Seveda takih izjav nihče od nas ni hotel podpisati. Tako smo bili Jugoslavi — španski borci postavljeni v zelo neugoden položaj. Bili smo prepuščeni na milost in nemilost francoski policiji, ki nas je preganjala, pošiljala v taborišča in zapore ali pa izganjala čez mejo.

Partijska organizacija, ki je delovala v Parizu, oziroma vodstvo centralnega komiteja je na pobudo tovariša Tita sklenilo, da čimveč španskim borcem omogoči vrnitev v domovino. To pa je bilo možno samo ilegalno. Tako sem tudi jaz dobil ponarejen potni list in se prek Nemčije vrnil v Jugoslavijo.

Po navodilih, ki mi sem jih prejel v Parizu od Lovra Kuharja — Prežihovega Voranca, ki mi je preskrbel in izročil potni list, sem se kmalu po prihodu v domovino oglašil pri Poldetu Mačku, da bi se povezal s partijsko organizacijo. Poldeta sem poznal že prej in vedel sem, da bom prek njega dobil povezavo s člani partije. Z veseljem me je sprejel. Imel sem občutek, da sem dobrodošel in potreben partiji. Člani partije, simpatizerji in posebno mladina so radi in z veseljem poslušali moje pripovedovanje o dogodkih iz Španije in Francije, jaz pa sem od njih zvedel o dogodkih v našem kraju.

Kmalu sem dobil sporočilo, naj se javim pri Poldetu Mačku. Ko sem se oglašil, me je sprejel tovariš Kardelj, ki je v tistem času živel in delal pri Poldetu. S tovarišem Kardeljem sem se spoznal že v Parizu, ko sem odhajal v Španijo. Zanimalo ga je, če sem pripravljen delati v SKOJU. Seveda sem nalogo z veseljem sprejel. Tovariš Kardelj me je povezal z Borisom Kraigherjem, ki je v imenu centralnega komiteja vodil komisijo za organiziranje in vzpostavitev skojevske organizacije v Sloveniji. V letih 1935 — 1936 je bila skojevska organizacija po navodilih Gorkiča, tatarnega sekretarja KPJ, razpuščena. Novi CK KPJ pod vodstvom tovariša TITA pa je imel za potrebno, da SKOJ ponovno vzpostavi. Mladina je bila tedaj pri nas in v vsej Jugoslaviji močno razgibana, napredno usmerjena in revolucionarna. Partija je imela v SKOJU neizčrpen vir za pridružitve novih članov. Mladina je rada sledila in se vključevala v revolucionarno gibanje. Zato je bila skojevska organizacija še kako smiselna in potrebna.

Komisija za organizacijo SKOJA pri CK je imela nalogo vzpostaviti skojevsko organizacijo po vsej Sloveniji. Člani komisije so bili poleg Borisa Kraigherja še Mira Svetina, Ida Sabo in jaz iz Ljubljane, tovariš Baloh iz Trbovelj in še nekateri, ki pa se jih ne spominjam več, ker niso vedno prihajali na sestanke.

Imeli smo mnogo sestankov, dogovarjali smo se o delu in nalogah SKOJA. Sestajali smo se pri Idi Sabo na Vodnikovem trgu, pri Miri Svetini na Friškovo ter na raznih krajih v Ljubljani.

Kmalu so bile ustanovljene močne skojevske organizacije na Štajerskem v Mariboru in Celju, na Gorenjskem v Kranju, na Dolenjskem v Novem mestu, pa v Trboveljah in na Notranj-

STANE BOBNAR

skem, nato pa še v drugih krajih Slovenije. V Ljubljani je bila ustanovljena močna skupina, ki se je kasneje izoblikovala v okrajni komite SKOJA za Ljubljano in okolico. Tudi po drugih centrih Slovenije so se ta jedra preimenovala v okrajne komiteje SKOJA. Komisija pri CK pa je bila ojačena in postala Pokrajinski komite

SKOJA za Slovenijo. Organizirane so bile skopjevske skupine med študenti, med vajenci, pri kulturnoprosvetnih društvih Svoboda oziroma Vzajemnost in pri Društvih kmečkih fantov in deklet.

Delo z mladino je bilo organizirano legalno, množično, usmerjeno v široko boja za pravice mladih delavcev po tovarnah, za uveljavljanje kmečke mladine itn.

Nad vse živahno je bilo ideološko-politično in kulturno izobraževanje. To je potekalo predvsem v kulturnem društvu Vzajemnost, Društvih kmečkih fantov in deklet ter pa srednjih in visokih šolah.

Pokrajinski komite SKOJA je vzdrževal redno in pogosto povezavo s CK SKOJA in s CK partije Slovenije. V duhu jačanja SKOJA so potekali mnogi sestanki in konference. Ena takih je bila julija leta 1940 nad Zalogom. Za sestanek komiteja so se že našle možnosti pri naših simpatizerjih v Ljubljani, toda za široko vseslovensko konferenco v njej ni bilo primernega prostora, še posebno zato, ker so žandarji in policajci neprestano spremljali komuniste in jim bili vedno za petami, konferenca pa bi morala potekati nemoteno. Zato je bilo na sestanku pokrajinskega komiteja SKOJA dogovorjeno, da konferenco organiziramo nad Zaloškim hribom, daleč stran od komunikacij. Za določitev primernega prostora na čim bolj skritem kraju, za celodnevno prehrano desetih delegatov in za nemoten njihov prihod na odrejeno mesto so bili zadolženi skopjevci in komunisti iz tega področja in sicer Jože Boben, Milče Baciavilla, Franc Prijatelj in jaz. Kmalu smo našli primerni prostor. Oglevala si ga je tudi Mira Svetlina in potrdila naš predlog. Tik pred konferenco smo prostor z vseh strani ogradili z vejami, ki smo jih navozili iz precej oddaljene goste, tako da na prostoru na bi bilo vidnih sledov in da bi bili čim bolj skriti; mislili pa smo tudi na zaščito pred morebitnim dožemom. Na dan konference je bilo vse nared. Za prehrano smo poskrbeli tako, da smo od doma prinesli nekaj hlebov kruha, kupili nekaj salama in prinesli vodo za pitje.

Konferenca je bila neke nedelje meseca junija. V jutranjih urah so začeli iz raznih smeri prihajati delegati. Iz Štajerske so se pripeljali z vlakom in izstopili na postaji Laze, iz drugih smeri pa v glavnem na postaji Zalog ali Polje. Naši tovariši mladinci so jih od postaje spremljali peš ali pa jih na kolesih pripeljali do kraja, kjer je bil za Zaloškim mostom pod tunelom predviden vzpon na hrib. Tako so vsi delegati prišli na odrejeno mesto varno, brez motenj in ne zbujajoč sumov. Konferenca je začela z delom okrog 9. ure dopoldne. Ne spominjam se imen vseh prisotnih, zaradi varnosti pa jih nismo zapisovali. Vem le, da je bilo delegatov čez 30 iz raznih krajev Slovenije.

Zastopani so bili iz Štajerske, Gorenjske, Dolenjske in Notranjske. V imenu partije je bil prisoten sedaj že pokojni Tone Tomšič. Iz Ljubljane so prišli med drugimi Boris Kraigher, Mira Svetlina, Viktor Stopar, iz našega področja Jože Boben, Milče Baciavilla, Franc Prijatelj in jaz ter zastopnik iz Šiške. Konferenca je potekala v miru in nemoteno ves dan. Končala se je zvečer in delegati so po isti poti varno odšli v svoje kraje.

Najprej so delegati izvolili vodstvo za normalen potek seje, nakar je Tone Tomšič podal splošno poročilo o dogodkih v svetu s stališča CK partije, o političnem položaju v Jugoslaviji in na osnovi tega o trenutnih in bodočih nalogah partije in SKOJA. Veliko smo govorili o bližajoči se nevarnosti agresije na Jugoslavijo s strani fašističnih sil Nemčije in Italije, o vse močnejšem reakcionarnem obnašanju tedanje jugoslovanske vlade in njenih težnjah, da se tudi Jugoslavija priključi fašistični Nemčiji in Italiji. Po razpravah in vprašanjih so delegati poročali o stanju skopjevskih organizacijah, od koder so bili. Razprava je pokazala dobre in pomanjkljive strani, ki bi jih bilo treba odpraviti pri nadaljnjem delu. Delegati so dobili nove izkušnje za nadaljnje delo. Poudarjeno je bilo, da je SKOJ tudi dotlej delal v duhu množičnega, vsestranskega angaziranja mladine, da pa so še obstajale pomanjkljivosti, predvsem v tem, da so se pojavljale anarhistične, izolirane grupacije mladih tam, kjer skopjevska organizacija ni bila prisotna. Posebno je bilo poudarjeno, da se mladi skopjevci pri svojem delu ne smejo brez potrebe izpo-

stavljati sumničenju policije. Velja pa povedati, da je mladina bila željna hitrih akcij in se je pri tem večkrat po nepotrebnem izpostavljala očem policije in žandarjev. Le-ti so neprestano vohljali okrog centrov, kjer se je zbirala mladina.

Konferenca je potekala v znamenju enotnosti stališč in pogledov na politično stanje v svetu in še posebno v Jugoslaviji. Sprejeti so bili mnogi zaključki in navodila za nadaljnje delo skopjevske organizacije. Spominjam se, da so bila vsa dejstva v poročilih in razpravah usmerjena v pripravo mladine za boj proti zunanjim in notranjim fašističnim nevarnostim, ki so pretile jugoslovanskim narodom. Konferenca je dosegla visoko raven dela v ocenah in glediščih, ki so bila za nadaljnji razvoj tako zunanjih kot notranjih dogodkov točna in se je to tudi pokazalo v nadaljnjem razvoju dogodkov.

Nikakor ni slučaj, da je bila ta za vso Slovenijo pomembna konferenca pripravljena prav v našem kraju, s čimer je bila prevzeta velika odgovornost organizatorjev. Lahko bi se namreč zgodilo, da bi prišlo do aretacije celotne skupine delegatov in bi bila s tem narejena nepopravljiva škoda. A tovariši iz centralnega komiteja in iz pokrajinskega komiteja SKOJA, ki so bili pobudniki za pripravo konference in jo tudi budno spremljali, so trdno zaupali, da bo to delo nemoteno potekalo prav tu. Dovolj je bilo primernih zaupnih komunistov in skopjevcev, ki so pripravili delo sprejeli in jo tudi dobro opravili, saj je znano, da je bilo na tem področju nešteto drugih važnih sestankov in tudi sej CK, pa vendar le-teh ni nikdar odkrila policija.

Zaključki in stališča, ki jih je sprejela konferenca nad Zalogom, so imeli živahen odmev po vsej Sloveniji. Res je bila konferenca v glavnem posvetovalnega značaja in so bila sprejeta stališča istovetna s splošnim programom CK partije, toda sprejela jih je tudi skopjevska organizacija in jih s partijo družno izvajala pri vsakodnevnem delu na terenu. Po konferenci nad Zalogom se je delo z mladino tudi na našem področju še močnejše razgibalo. Partijska organizacija je v letih predvojnega revolucionarnega dela vseskozi budno spremljala delo skopjevcev. V tem pogledu ni bilo nikdar nikakršnega sekta-

šenja.

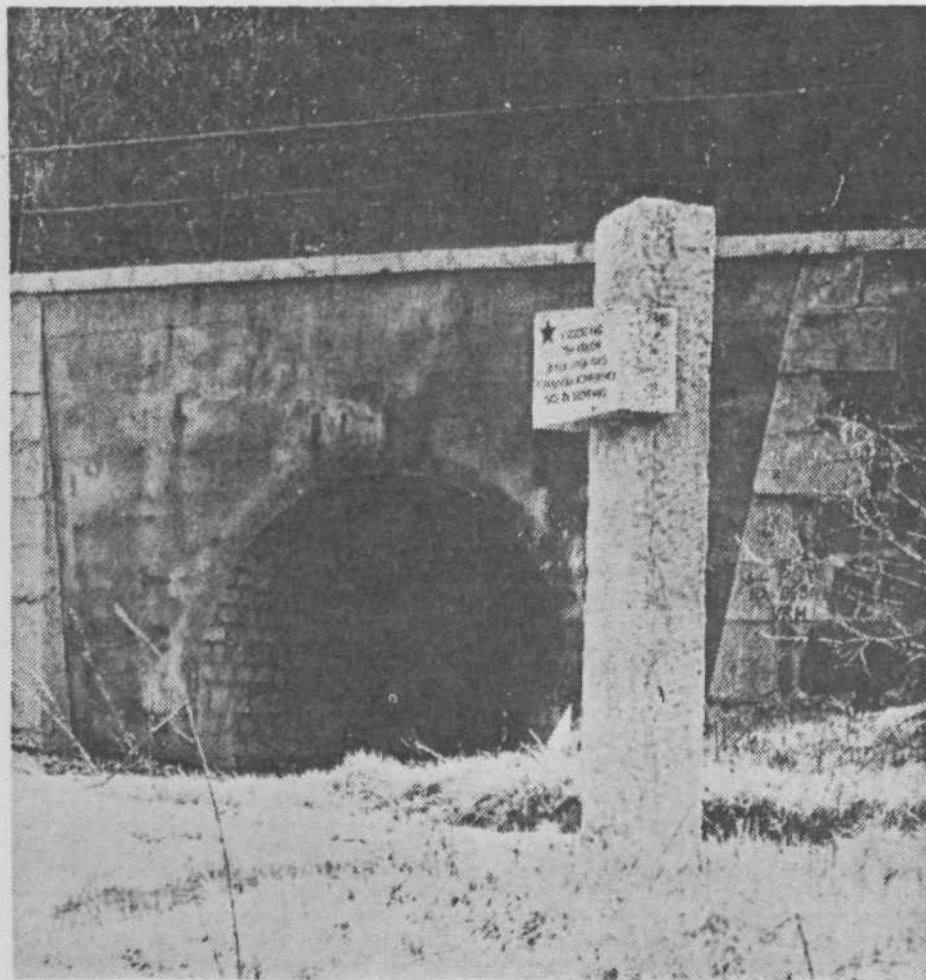
Delo za pridobivanje mladine, za njeno osveščanje in vključevanje v napredne revolucionarne tokove je potekalo vsakodnevno povsod tam, kjer se je zadrževala. Bil je to trd boj z nazadnjaškimi silami, še posebno s klerikalnimi veljaki na čelu s prekanjeno duhovščino in župnij v Polju, ki je pod parolo ljudem in mladini nevarnega boljševizma ter komunizma namerala speljati mladino na stranpota, v vrste katoliške akcije, ki je med NOB organizirala belo gardo.

Poleg strašenja o boljševiški nevarnosti pa je duhovščina mogla nuditi razne ugodnosti. Prenekaterega študenta je poslala v razne visoke šole in podobno; raznih obljub je bilo na pretek. Komunistična partija pa ni obljubljala drugega kot neprestani boj za delavske pravice. In vendar ob dobro zasnovanem delu, ki sta ga načrtovali KP in SKOJ, ob pomoči vidnih revolucionarjev tovariša Kardelja, Ivana Mačka, Kidriča, Kraigherja in dokaj močnega partijskega komiteja s Poldetom Mačkom, Adolfom Jakhlom, Jožetom Mazovcem, Jožetom Mojškičem in drugimi, uspeh pri delu z mladino ni izostal.

V malih, skromnih prostorih društev Svoboda, in Vzajemnost v Zalogu, Zadvoru, Zadobrovi in Slapah se je vsak dan zbirala mladina, delovala v kulturno-prosvetnih krožkih, pa se predvsem ideološko-politično vzgajala in širila svoje ideje tako rekoč v vsako hišo.

Mladina je pod vodstvom partije in SKOJA sodelovala pri mnogih akcijah, tako pri brezposelnih akcijah 1. 1934 — 1935, pri volitvah 1. 1937 — 1938, pri protidraginjskih akcijah, stavki 1. 1936 — 1937; udeleževala se je raznih zborovanj, izletov Svobode in Vzajemnosti na Jančah, v Besnici in drugod. Pri katerikoli dejavnosti, ki jo je organizirala Partija, je sodelovala tudi mladina, bila je vedno v prvih vrstah ob demonstracijah in protestih, stala strumno ob strani Partije in bila njena udarna moč. Kako bi sicer mogla biti v kritičnem času 1. 1941 glavna udarna moč Partije na tem terenu in kako bi sicer večina mladih ljudi s tega območja odšla že v letih 1941 — 1942 v partizane?!

STANE BOBNAR

Spominsko obeležje ob železniški progi pri Zalogu (ok. 200m za mostom čez Ljubljano) z napisom: V gozdu nad tem krajem je bila junija 1940 pokrajinska konferenca SKOJ za Slovenijo.

Nekaj let pred vojno sem delal v Saturnusu

Septembra l. 1935 sem se iz Beograda vrnil v Ljubljano. Takoj sem zopet dobil zvezo, šel na sindikat kovinarjev, kjer sem imel mnogo znancev, in dobil delo orodnega strugarja v Saturnusu. Poprijel pa sem tudi v sindikatu. Že prej sem bil v Strojnih tovarnah sindikalni blagajnik, tajnik itd. Z mnogimi tovariši sem tedaj navezal skoraj neporušljive prijateljske vezi, skupaj smo hodili na izlete, na proslave, kurili kresove itd. Zato sem se sedaj mnogo lažje in hitreje vključil v sindikalno delo. A tudi delavci so bili dovzetni za gibanje, saj je bil splošni in politični položaj v Jugoslaviji razgiban tako zaradi anarhističnega stanja kot zaradi preganjanja zavodnih delavcev, kmetov in napredne inteligence. Številni sindikalni delavci v Saturnusu so bili aktivni, delo sindikalne podružnice je bilo razgibano. A obstajala so tudi druga gledanja na reševanje prerečenih problemov v tovarni in na splošni politični položaj v Sloveniji in Jugoslaviji. Fašizem se je razraščal v Italiji, v Nemčiji in drugod, režimovci, policija, politikanti, karieristi, meščanski politiki in drugi so strahovali ljudstvo in ga izkoriščali, predvsem pa se bojevali za uničenje komunistične partije. Zavedali so se, da je samo komunistična partija politična sila, ki je delovne množice vodila v boj za njihove življenjske pravice, za svobodo, za mir, proti fašizmu, proti vojni...

Pridobivati je bilo treba zaupanje čimvečjega števila delavstva, saj je šlo za enotnost pri odločni podpori tistih stališč in gledanj na reševanje problemov, ki so bila pravzaprav njihova, šlo je za to, da bi bile njihove želje in zahteve uresničene v njihovo korist, šlo je za dvig borbenega duha, pa za večje plače, za menzo, za dopuste, šlo je za boj delovnih množic proti reakcionarnim oblastem, fašizmu in vojni, proti izkoriščevalcem in izdajalcem vseh vrst.

Ni šlo vse gladko. Pojavljala so se omahovanja, različna gledanja posameznikov itd. Vendar se je pri raznih akcijah vedno bolj utrjevala borbena enotnost delavstva — tako pri štrajkih, protidraginskih demonstracijah in manifestacijah kot na raznih proslavah, v kulturnih društvih itd. Tega pa so se oblasti najbolj bale. Včasih je prišla policija na sindikalni občni zbor, a so bili razkrinkani posamezniki, ki so se udinjali režimu, pa se je potem pri delavcih še povečalo zaupanje v borbene sile, da so jih še bolj podpirali, s tem pa je naraščala tudi revolucionarna sila partije.

Nekega dne, sredi l. 1936 je v tovarni Saturnus pristopila k meni delavka Pepca Maček in mi rekla, da bi hotela govoriti z menoj. Pristal sem in če se dobro spominjam, sva se sestala nekje zunaj tovarne. Vprašala me je, če bi se hotel kaj več pogovoriti o položaju v tovarni, o delu v sindikalni podružnici itd. Nekako tako se je začelo moje vključevanje v delo celice KP v Saturnusu. Tedaj smo bili v celici Pepca Maček, Angelca Dovč in jaz, kasneje so bili vključeni še Rudi Rojc, Mici Maček in še nekateri. Imeli smo pogostne sestanke v tovarni in zunaj nje. Dogovorili smo se za razne akcije, brusili stališča do politične situacije, povezave z drugimi delavci, sodelovanja na raznih demonstracijah in manifestacijah, protestih itd. Povezovali smo se

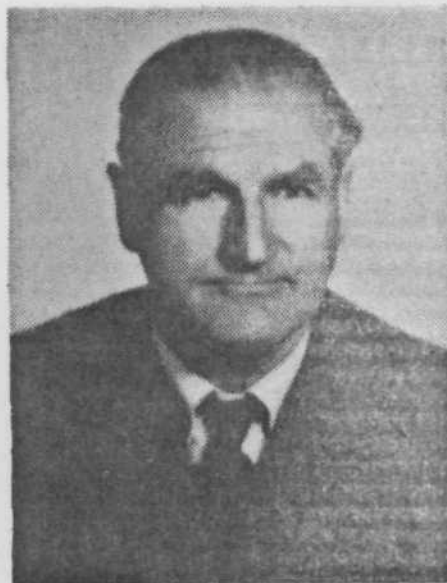
tudi v širino in vse več je bilo stikov s Kardejcem, Leskoškom, Tratarjem, Ganzitijem, Tomšičem in mnogimi drugimi. Povezovali smo se z Jesenicami, Kranjem, Zavsavskimi revirji, Celjem, Borovnico.

Sredi te aktivnosti je prišel 7. november l. 1937. Po Mostah sem trosil letake v čast 20-letnice oktobrske revolucije, ki jih je izdala KPS. Že v temi so me zvečer policijski agentje iz zasede ob železnici obkolili in me aretirali. Zaslisevanja so trajal več dni. Tudi mučili so me. Vendar me detektivni in politični komisarji Vrečar, Hacin, Jeranče niso pripravili do tega, da bi povedal, kdo mi je dal letake. Zmerjali so me s trmastim lžancem, predvsem pa so bili ogorčeni nad tem, da sem se zagovarjal po navodilih, kako se komunist vede na policiji, sodišču in v ječi — tak material so našli pri preiskavi v mojem stanovanju. Soočati me s kako pričjo niso mogli, ker je niso imeli, sam je pa kljub grožnjam nisem izdal.

Pač pa so me večkrat čez dan odvedli v policijske prostore, kjer so mimo mene hodili policaji in me ogledovali, da bi si me zapomnili in me na ulici hitro prepoznali, če bo za menoj izdana tirailica ali nalog za aretacijo. Po kakih desetih dneh so me predali sodišču, kjer so me obsodili na deset mesecev strogega zapora, ki sem ga moral izdržati v samici. (Zaporov na Miklošičevi cesti ni več.)

Ko sem septembra l. 1938 prišel iz zapora, me gospodarji Saturnusa niso hoteli več sprejeti v tovarno. Da, da, taki takrat nismo spadali v tovarno, bili smo »preveč rdeči«, čeprav je bila naša največja »slabost« — revolucionarnost v akciji.

Zaposlitev sem našel v železarni v Štorah. Po nekaj mesecih pa sem se vrnil v Ljubljano in se zaposlil pri nekem obrtniku. Takoj sem se vključil v delo partije v mestu, kmalu pa tudi v CK KPS. Preobširno bi bilo v kratkem sestavku naštevati vse tedanje delovanje. Oktobra l. 1940 sem prišel v popolno ilegalo. Tedaj sem delal samo za revolucijo, sodeloval pri organiziranju partijskih celic po tovarnah, delavnicah, vaseh, ulicah. To je bil čas vzpona partije, naraščanja njenega vpliva in moči v Ljubljani, okolici in Slo-

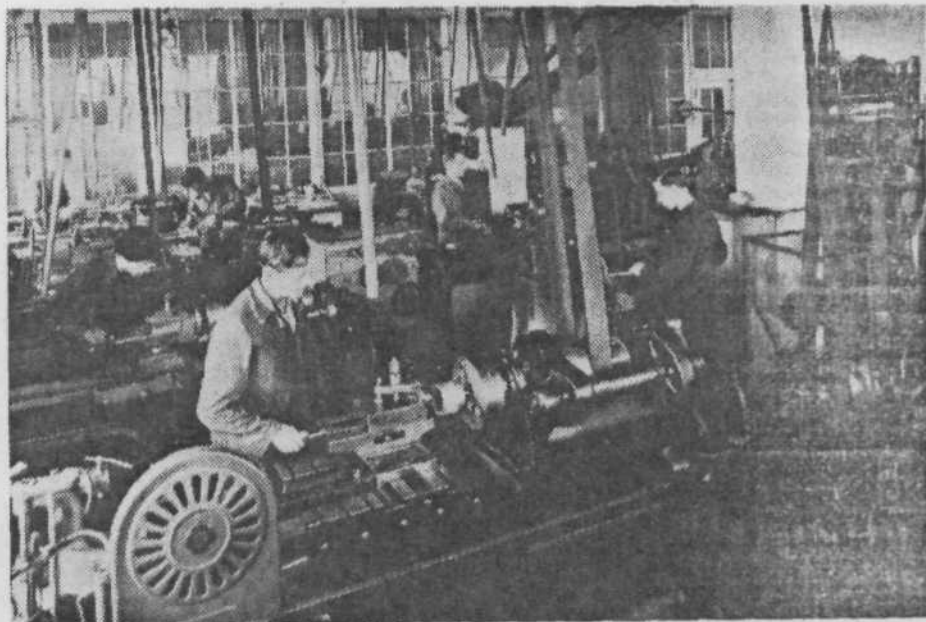
Tone Dolinšek

veniji. Nprestano me je tudi iskala policija, jaz pa sem se skrival, umikal, spal skoraj vedno drugje, pri simpatizerjih, znancih, prijateljih. A nikdar me niso več »našli«. Tudi v tem sta se odražali moč in zaupanje v organizatorje, v partijo.

Zveze s Saturnusom pa tedaj niso bile nikoli prekinjene. Naših simpatizerjev in somišljenikov je bilo vedno več. Vse bolj se je krepila tudi povezava z delavstvom po tovarnah v Ljubljani, bližnji okolici in Sloveniji. Močne partijske organizacije in zveze z njimi smo imeli v papirnici na Vevčah in okoliških vaseh, Dobrunjah, Zadbrotvi, Zadvoru, Zalogu, Črni vasi, Viču, Šentvidu, Dravljah, v Tobačni tovarni, pri tramvaju, avtomontaži, Unitasu, v pivovarni Union, Kemični tovarni, Tovarni kleja, v manjših delavnicah, v uradih, po ulicah, v vseh sindikalnih podružnicah in raznih sindikatih. Naraščala je naša moč, naraščal je naš vpliv, kar je kasneje tvorilo silno moč naroda v osvobodilni vojni.

Tone Dolinšek

(Odlomek iz spominov — po rokopisu in z avtorjevim pristankom)

Orodjarna

Prvi sekretar moščanskega rajonskega komiteja KP

„Proletariat Ljubljane je bil med obema svetovnjima vojnima najbolj koncentriran v Mostah. Zato je partija posvetila mnogo pozornosti delavcem v podjetjih tega dela Ljubljane.

Ko sem iskal stike s komunisti, saj jih je bilo v Zeleni jami, kjer so bile najstarejše tovarne, precej, nisem takoj našel poveza-ve, ker partijsko niso bili povezani. Tedaj sem naletel na Ivana Osenjaka. Ker sem bil precej mlajši od njega, mi ni bilo prijetno z njim razpravljati o delavskih problemih. Toda miren in resen mi je šel sam naproti. Hitro sva našla stik. Nešteto krat sem se sestel z njim in nikdar ni pokazal nestrpnosti. Večkrat pa me je opozoril: »Ne tako neučakano, treba je upoštevati sestav delavcev naše tovarne — imenovali smo jo »limfabrika«. Ljudje so malo preplašeni, vedo za poboje in mučenja v Zagrebu, Beogradu, Sremski Mitrovici itd., plaši jih tudi velika brezposelnost, gospodarska kriza, grožnje odpusta z dela itd.«

Ivan je bil v tovarni med delavci priljubljen. S svojo skromnostjo, resnostjo in zagnanostjo pri delu je vplival nanje. Ne vem več točno, kdaj je bila ustanovljena partijska celica, vem le, da je bil že pred 1930. letom tam komunist Lojze Kusold, ki je organiziral partijsko delo v tovarni. Mislim, da je bilo l. 1937—1938 štiri do pet članov celice. V spominu so mi ostali prijatelji Jereb iz Štepanje vasi — Zlatoust smo mu rekli, ker je imel mnogo zlatih zob, pa Jože Nakrst in Grčar. Ivan Osenjak je bil, čeprav član te celice, vključen v širše delo v takratnem rajonu Moste. V tovarni v Zeleni jami so prihajali delavci iz oddaljenih krajev. Vozili so se s kolesi, nekateri pa so prihajali tudi ure daleč peš. Prek teh delavcev je bilo treba najti stike tudi s kmeti, ki so bili v glavnem revni, obubožani. Ker jim kmetijstvo ni dajalo dovolj velikega kosa kruha, so morali sinovi in hčere za zaslužkom. Ivan je bil neumoren pri povezovanju ljudi v naša društva, v delavsko-kmečko gibanje.

Kadar sem bil na njegovem domu, in to je bilo pogosto, sem bil vedno prijazen

sprejet. Ne samo Ivan, tudi njegova življenjska spremljevalka Francka — oba sta me vedno sprejela kakor najbližjega sorodnika. Nič ju ni motilo, da sem bil v zaporu, da me preganja policija, da sem bil izgnan iz Zagreba. V Zeleni jami sta imela hišico z nekaj vrta, ki jima je pripomogla, da sta imela urejeno življenje, saj je bila plača v tovarni zelo nizka. Pri njem doma smo kovali načrte za naše partijske naloge, posebno takrat, kadar so bile razne akcije, npr. ob volitvah, demonstracijah, manifestacijah, mezdnih gibanjih itd.

Zavzemal se je za odpravo nemogočih delovnih razmer v tovarni. Neznosen smrad, ki je zastrupljal vso okolico, saj so sveže kosti ležale po vsem zemljišču tovarne, je ogrožal zdravje in življenje delavcev in njihovih družin, ki so imele svoja bivališča v neposredni bližini. Leseni plot okoli tovarne je bil v poletnih mesecih tako poln muh, da ni bilo mogoče položiti dlani nanj. Toda lastniki niso imeli pošluha za take investicije, ki bi preprečevale nevzdržne delovne razmere in zastrupljanje okolice. Ko sem odšel iz Most (postal sem ilegalec), sem se od časa do časa še oglašal pri njem. Prihajali pa so tudi drugi člani CK KPS, pa tudi člani CK KP Jugoslavije. Pogosto so se pri njem sestajali člani okroglega komiteja partije in drugi. Pripravljali smo se za revolucijo.

Ivan je bil eden soorganizatorjev vseh pomembnejših akcij na področju Most v letih 1940 in 1941. Zato ga je vodstvo CK KPS imenovalo za sekretarja novoustanovljenega komiteja Komunistične partije za rajon Ljubljana-Moste. Velik razmah Osvobodilne fronte v Mostah in posebno v Zeleni jami je tuč njegovo delo. Bil je določen, da ostane na terenu in ne gre takoj v NOV, saj je poleg tega, da je bil dober aktivist, bila njegova hiša, kot pred vojno, zatočišče marsikateremu ilegalcu in prostor za sestanke in seje.

Šele po vojni sem zvedel za njegovo pot v zapore, internacijo in v Prekomorsko brigado, iz katere se ni vrnil. Ivan Osenjak je bil revolucionar in dober človek.

Vodstvo CK KPS in OF Slovenije sta se odločila, da za boljše organiziranje in delovanje organizacij upora proti okupatorju mestno območje Ljubljane razdelita na rajone. Tako je bil že 15. maja 1941 ustanovljen rajonski komite Partije Ljubljana-Moste, za njegovega sekretarja pa je bil imenovan Ivan Osenjak. Vendar ne za dolgo. Že 17. julija 1941 je bil aretiran. Ovadil ga je gestapovski agent iz Tovarne kleja. Po večmesečnem zaporu je bil obsojen na pet let konfinacije, ki jo je pod strogim policijskim režimom prestajal v Sant Ferdinandu v provinci Pescara. Po kapitulaciji Italije je v kraju Gravino-Barl zbral več prostovoljcev in se z njimi priključil I. Prekomorski brigadi. Udeležil se je težkih bojev z nemškimi okupatorjem na Korčuli. Potem je bil dodeljen 13. proletarski udarni brigadi, kjer je bil

Ivan Osenjak

Ivan Osenjak se je rodil 25. marca 1895 v Šentlovrencu na Dravskem polju v revni kmečki družini. Revščina ga je že po končani osnovni šoli prisilila na samostojno življenjsko pot. Po številnih priložnostnih zaposlitvah je okoli l. 1920 končno dobil delo v Tovarni kleja v Ljubljani, kjer je ostal do julija 1941 l. Trno delo in življenjske izkušnje z delodajalci so ga tudi v Tovarni kleja kmalu združile z naprednimi delavci, posebno komunisti. Vključil se je v sindikalno delo in sodeloval pri številnih akcijah za izboljšanje izredno slabih delovnih razmer v tej tovarni.

Leta 1935 je postal član KP. Že l. 1937 se je znašel v zaporu in na seznamu »komunističnih prevratnikov«. V tovarni je bil soustanovitelj (obnovljene) partijske celice in njen sekretar od l. 1938 do svoje druge aretacije julija l. 1941, ko je kot partijski delavec deloval na širšem moščanskem območju in pripravah na oboroženo vstajo proti okupatorju.

Njegove osebnosti in predvojnega političnega delovanja se spominja Viktor Stopar, tedanji član CK KPS in sekretar CK SKOJ za Slovenijo.

politični komisar 3. čete 4. bataljona. V hudem boju z Nemci in ustaši je padel l. 1944 v okolici Knina.

F. T.

Komisija za umetniško prilogo Nak 25. MAJ obvešča avtorje in bralce, da so v tej številki objavljeni prispevki le del gradiva, ki so ji ga za partijske letoanje jubileje poslali tudi drugi avtorji.

Zaradi prostorske stiske se komisija opravičuje, da ni mogla objaviti vsega prav ob 60-letnici 1. kongresa KPJ, izjavlja pa, da bo to storila v naslednjih številkah priloge 25. MAJ.

Lepa hvala za razumevanje.

KOMISIJA
PRI UREDNIŠKEM
ODBORU NSK

NAŠA SKUPNOST — 25. MAJ

Umetniška priloga. Ureja komisija pri uredniškem odboru Nsk, zanjo odgovarja Marjan Moškrič.